

Міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім Лесі Українки

Досліджено роль міських поселень в активізації транскордонного співробітництва. Розглянуто мету, завдання та напрями діяльності центрів активізації транскордонного співробітництва. Проаналізовано фактори розвитку центрів активізації транскордонного співробітництва: залучення іноземних інвестицій, рівень розвитку виробничої сфери, наявність трудових ресурсів, забезпечення фінансовими інституціями, рівень розвитку прикордонної і транспортної інфраструктури, роль в ієрархії адміністративно-територіального устрою, рекламно-інформаційна діяльність. Виділено показники оцінки ефективності центрів активізації транскордонного співробітництва.

Ключові слова: міське поселення, система розселення, центр активізації транскордонного співробітництва, фактор активізації транскордонного співробітництва, показник ефективності транскордонного співробітництва.

Лугова О. А. Городские поселения как центры активизации трансграничного сотрудничества.

Исследуется роль городских поселений в активизации трансграничного сотрудничества. Рассматриваются цели, задачи и направления деятельности центров активизации трансграничного сотрудничества. Анализируются факторы развития центров активизации трансграничного сотрудничества: привлечение иностранных инвестиций, уровень развития производственной сферы, наличие трудовых ресурсов, обеспечение финансовыми институтами, уровень развития пограничной и транспортной инфраструктуры, роль в иерархии административно-территориального устройства, рекламно-информационная деятельность. Выделены показатели оценки эффективности центров активизации трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: городское поселение, система расселения, центр активизации трансграничного сотрудничества, фактор активизации трансграничного сотрудничества, показатель эффективности трансграничного сотрудничества.

Lugova O. A. The Urban Settlements as the Centers of Transborder Cooperation Activation. The role of urban settlements in the transborder activity is considered. The aim and activities of the centers of transborder cooperation activation are investigated. The attracting of foreign investment, level of production, labor resources, financial institutions, the level of development of border and transportation infrastructure, the role in the administrative-territorial structure, information activities as the factors of development of the centers of transborder cooperation activation are analyzed. The indicators of efficiency of the centers of transborder cooperation activation are considered.

Key words: urban settlement, settlement system, center of transborder cooperation activation, factor of transborder cooperation activation, efficiency indicator of the transborder cooperation.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних умовах глобалізації відбувається поглиблення та посилення інтеграційних процесів, одним з проявів яких є розвиток транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво є засобом вирівнювання розвитку прикордонних регіонів, перетворення їх на своєрідні мости, які сприяють зміцненню співпраці на рівні держав. Тому актуальним є вивчення проблематики транскордонного співробітництва та дослідження шляхів його активізації.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Питання теорії та практики транскордонного співробітництва глибоко досліджені в працях П. Беленького, В. Будкіна, М. Долішнього, С. Злупка, В. Кравціва, В. Лажніка, М. Лендел, Н. Луцишин, П. Луцишина, Ю. Макогона, С. Максименка, Н. Мікули, О. Мілашовської, В. Павлова, Н. Павліхи, С. Писаренко, Я. Побурка, Д. Стеценка, І. Студенікова, С. Федонюка. Серед зарубіжних учених вагомі доробки А. Вавринюка, П. Ван Руна, Л. Давиденко, А. Литвинюка, Р. Федана, В. Шаврова, А. Яроша й інших.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті – дослідити роль міських поселень в активізації транскордонного співробітництва. Відповідно до теми виділено такі завдання: розкрити суть поняття «центр активізації транскордонного співробітництва», дослідити фактори розвитку та завдання центрів активізації транскордонного співробітництва, розглянути методи їх дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Співпраця найбільше проявляється в місцях зосередження населення та його життєдіяльності, тобто населених пунктах. Чим більший пункт, чим вищий рівень його розвитку, тим більшим потенціалом

він володіє для розвитку транскордонної співпраці, яка, зі свого боку, покликана зміцнити та покращити його соціально-економічний стан. Тому доцільно, на нашу думку, розглядати саме міста як осередки активізації транскордонного співробітництва. При подальшому розвитку вони стають полюсами зростання, навколо них локалізуються інші, менші поселення регіону.

В умовах суспільного поділу праці кожне з поселень виникає й розвивається не відокремлено, а в тісній співпраці із сусідніми поселеннями. Результатом цієї співпраці, яка здійснюється у формі виробничих та невиробничих зв'язків між найбільшим на певній території поселенням і розміщеними навколо нього дрібнішими поселеннями, формується інтегральна регіональна система розселення [3]. А. І. Доценко стверджує, що наявність системотворних центрів та інтенсивних внутрішніх зв'язків є обов'язковими умовами формування систем розселення [1].

У результаті відмежування ремесла й торгівлі від сільськогосподарської діяльності серед сільських поселень починають виникати поселення напівсільського характеру, які в подальшому займають командну позицію (за М. М. Баранським) щодо сусідніх поселень. В. В. Покшишевський розуміє міста як «вузлові пункти географічного поділу праці» [6]. М. Д. Пістун зазначає, що місто є складним видом економіко-географічного комплексу, сформованим під впливом зовнішніх умов і факторів, воно має свою функціональну структуру, систему зв'язків та характеризується певним типом природокористування [8].

Метою функціонування центрів активізації транскордонного співробітництва в нашій країні є підвищення рівня добробуту населення, вирівнювання якості життя до середньоевропейської та створення оптимальних умов життєдіяльності населення за допомогою максимально ефективного використання транскордонних зв'язків. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію таких завдань центрів активізації транскордонного співробітництва: сприяння розвитку економічних зв'язків; активізація зв'язків у сфері освіти й науки; розвиток співпраці в галузі культури; охорона навколишнього середовища; розвиток співпраці органів місцевого самоврядування (рис. 1).

На нашу думку, слід розширити поняття центрів активізації транскордонного співробітництва на все коло міст: великих, середніх і малих. Тим більше, що саме до них в умовах транскордонного співробітництва на прикордонних територіях повинні бути спрямовані інвестиційні потоки, які забезпечують вирівнювання соціально-економічного розвитку міст євро регіонів.

Малі та середні міста – одна з форм найбільш ефективного подальшого освоєння ресурсів території країни. На сьогодні в більшості вони є поліфункціональними. Значна частина малих міст розвивається на базі підприємств обробної промисловості (машинобудування й металообробка, легка та харчова промисловість й ін.). Суттєвою функцією малих міст виступає забезпечення транзитних транспортних зв'язків, а також забезпечення функціонування різних інженерних комунікаційних систем (ліній електропередач, газо- й нафтопроводів та ін.) [3].

Місто як місце концентрації продуктивних сил на певному етапі свого розвитку повинно стати полюсом зростання. С. С. Ніколаєнко і Л. Л. Кушнір зазначають, що полюсом зростання є національний чи регіональний центр, якщо він «здатний до самостійного розвитку протягом тривалого часу, може контролювати своє оточення і надавати йому імпульси розвитку» [5]. Отже, можна стверджувати, що існує тісна взаємозалежність між системою розселення та економічною системою, сформованою в процесі розвитку продуктивних сил.

На нашу думку, **центром активізації транскордонного співробітництва** слід вважати населений пункт, у якому відбувається реалізація одного або декількох видів транскордонної діяльності, виражених у вигляді економічних, культурних, освітніх, адміністративних зв'язків із територіальними громадами прикордонних регіонів суміжних країн, а також у вигляді реалізації проектів, що фінансуються в рамках програм підтримки розвитку транскордонного співробітництва ЄС або самими членами транскордонного регіону.

Для тих же населених пунктів, які не відповідають указаним у визначенні умовам, доцільно ввести термін *«потенційний центр активізації транскордонного співробітництва»*, під яким слід розуміти населений пункт, який володіє певним економічним потенціалом та сприятливими передумовами для здійснення зовнішньоекономічної діяльності (розвинена транспортна інфраструктура, близьке розміщення пунктів пропуску, розвинена прикордонна інфраструктура, наявність фінансових інституцій тощо), на основі використання яких у нього можуть виникнути транскордонні зв'язки.

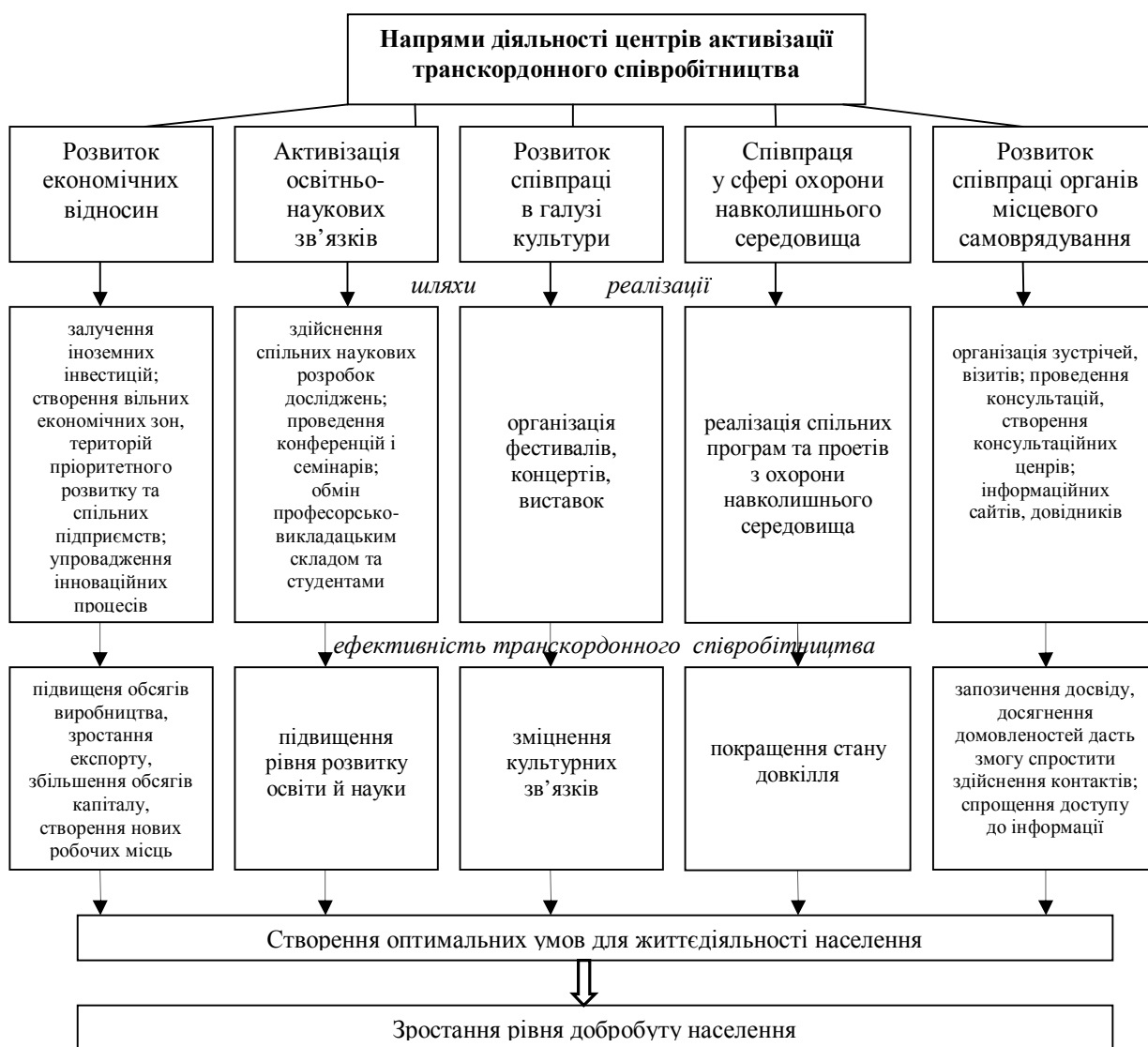

Рис. 1. Завдання центрів активізації транскордонного співробітництва

Рівень активності міста в здійсненні транскордонного співробітництва визначається низкою **факторів**, зокрема, залученням іноземних інвестицій, рівнем розвитку виробничої сфери, наявністю трудових ресурсів, забезпеченням фінансовими інституціями, рівнем розвитку прикордонної й транспортної інфраструктур, роллю в ієрархії адміністративно-територіального устрою, рекламно-інформаційною діяльністю.

Залучення іноземних інвестицій є засобом мобілізації фінансових ресурсів для підвищення рівня економічного розвитку центрів активізації транскордонного співробітництва, що позитивно впливає на економічний розвиток регіону в цілому. Інвестування дає змогу розвивати нові напрями економічної діяльності, відновити функціонування виробничих об'єктів, які перебувають у занепаді через нестачу фінансів. Збільшення об'єктів економічної діяльності сприяє вирішенню проблем безробіття за рахунок створення нових робочих місць, що покращить добробут населення в межах самого центру та зможе вирішити проблеми зайнятості в сусідніх поселеннях.

Трудові ресурси – необхідний чинник здійснення будь-якої економічної діяльності. Від рівня їхньої кваліфікації залежить інвестиційна привабливість центрів активізації транскордонного співробітництва, можливість створення нових підприємств, покращення ефективності функціонування існуючих. Чисельність трудових ресурсів залежить від людності центрів, вікової

структури, професійного складу, тому ці моменти також слід розглядати як чинники активізації транскордонного співробітництва. Важливою є база для підготовки кваліфікованих кадрів, що здійснюється у вищих та професійно-технічних навчальних закладах.

У контексті активізації співпраці важливе місце належить розвитку *виробничої сфери*. Високий рівень її розвитку й кількість і різноманітність виробничих підприємств збільшують інвестиційний потенціал центру активізації транскордонного співробітництва. Крім цього, важлива роль виробничої сфери у працевлаштуванні населення і самого центру, і навколишніх територій.

Міжнародне кооперування й кооперація є не лише одним із засобів скорочення розриву між рівнями економічного розвитку прикордонних регіонів України та країн Центрально-Східної Європи, а й сприятливим чинником входження України в європейський і світовий економічний простір.

Метою територій із пріоритетним економічним статусом є пом'якшення депресивного стану територій, викликаного структурним безробіттям у вугільних регіонах, екологічними катастрофами та стихійними лихами. Інвестиційні надходження дають можливість створювати нові підприємства, цим самим збільшуючи кількість робочих місць. Однак спеціальні економічні зони не завжди схвалюються європейською спільнотою, оскільки їхня діяльність передбачає в розумінні ЄС порушення правил конкуренції [7]. Промислова кооперація у формі створення спільних підприємств є ефективним засобом активізації транскордонного співробітництва. Діяльність спільних підприємств дає можливість запозичення передових технологій та досвіду управління, розвитку експортоорієнтованих й імпортозаміщувальних видів продукції, забезпечення виходу вітчизняної продукції на світовий ринок.

Реалізація цих напрямів можлива лише за умови функціонування інституцій, сформованих у результаті *кооперування у фінансовому секторі* (спільних банків, інвестиційних фондів, бірж, страхових компаній, фінансово-промислових груп, розрахунково-клірингових палат) [7]. Розвинена й ефективна мережа банків – важлива передумова стимулювання економічної діяльності, підтримки для структурних змін; створення та оновлення технічної інфраструктури; забезпечення безперебійного й безпечного товарообороту між учасниками співробітництва, забезпечення безпеки валютних вкладів підприємств з інших країн, створення можливості для іноземних підприємців безпечного вивозу прибутку.

Розвинута *прикордонна інфраструктура* суттєво сприяє активізації транскордонного співробітництва, зокрема у сфері торговельних відносин. Проведення транскордонного співробітництва вимагає перетину кордону, який здійснюється в пунктах пропуску. Висока пропускна здатність кордонних переходів прискорює рух товарів через кордон, що має важливе значення, наприклад, для продукції харчової промисловості. Необхідна організація та облаштування пунктів пропуску через кордон, розвиток автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту, енергомережі, зв'язку, побудова штучних споруд, забезпечення складськими послугами, розрахованими на більші навантаження за рахунок транзиту [7].

Важливим чинником розвитку центрів активізації транскордонного співробітництва є їхня *транспортна доступність*, зокрема транспортно-географічне положення й наявність розвинутої транспортної інфраструктури. Вплив транспорту визначається рівнем розвитку та конфігурацією транспортної мережі, величиною транспортних вузлів. Чим більший розмір населеного пункту, тим складніші виконувани ним функції. Це збільшує силу тяжіння до нього навколишніх населених пунктів, для чого виникає необхідність розвитку транспортних зв'язків між ними. Транспортна доступність сприяє виробничій діяльності та притоку робочої сили з навколишніх поселень, дає можливість швидше здійснювати торгові операції, за рахунок чого активізується економічний розвиток центру й зростає його інвестиційна привабливість.

Як уже зазначалося, на економічний розвиток населеного пункту впливає його *роль в адміністративно-територіальному устрої регіону*. Чим вище місце поселення займає в ієрархії адміністративно-територіального устрою, тим більшими повноваженнями воно наділене для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а отже й для розвитку транскордонного співробітництва. Тобто на рівні регіону найсприятливіші умови для здійснення транскордонної співпраці мають обласні (регіональні) центри.

В умовах зростаючої конкуренції *рекламно-інформаційна діяльність* є необхідним складником успішної співпраці. Популяризація центру активізації транскордонного співробітництва дає змогу розширити коло потенційних партнерів для реалізації транскордонних зв'язків різного виду. Така інформація повинна бути максимально доступною для структур бізнесу та населення. Шляхами її поширення є брошури, довідники, розміщення інформації в Інтернеті. Для налагодження торговельно-економічних зв'язків, а також пошуку потенційних інвесторів, формами активізації центрів транскордонного співробітництва є участь у міжнародних виставках і ярмарках, де можна продемонструвати якість своєї продукції переконливіше й наочніше, ніж за допомогою звичайної реклами.

Н. Мікула наголошує на необхідності здійснення збору та обробки транскордонної статистики відповідно до рекомендацій Євростату, згідно з якими виділено такі групи показників [4]: 1) базова інформація транскордонного співробітництва; 2) показники соціально-економічного й екологічного розвитку транскордонного регіону; 3) показники розвитку прикордонної інфраструктури; 4) група «Заходи (проекти) у різних сферах співробітництва».

На нашу думку, характеристику центрів активізації транскордонного співробітництва доцільно здійснювати за такими показниками (рис. 2):

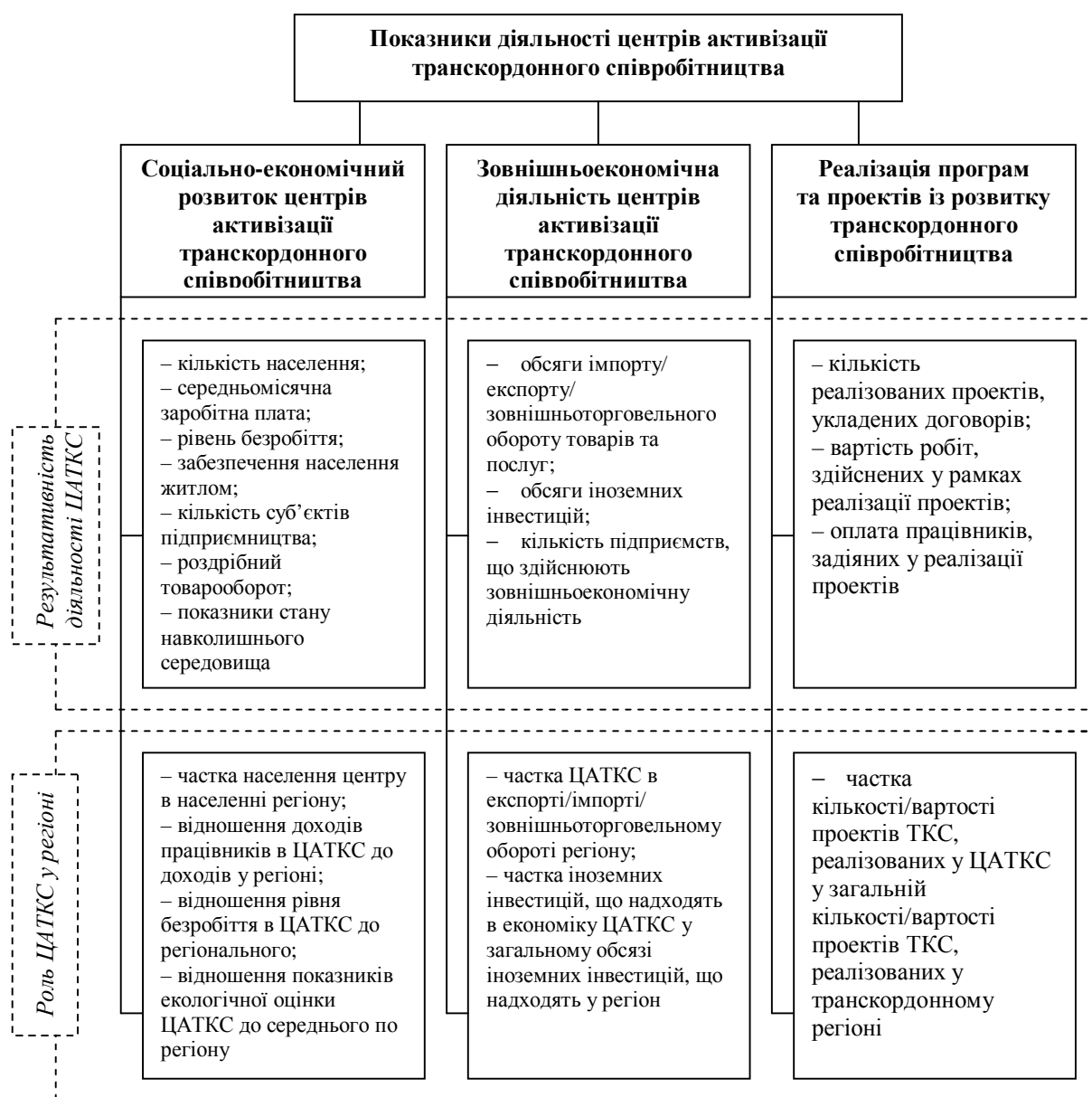

Рис. 2. Оцінка діяльності центрів активізації транскордонного співробітництва

Слід відзначити складність зіставлення показників унаслідок відмінностей у формах статистичної звітності в різних країнах, а також показники зовнішньоекономічної діяльності, які наведено переважно у вигляді торгівлі регіону з іншою країною загалом, а для оцінювання транскордонного співробітництва потрібні дані про співробітництво між регіонами суміжних держав.

Крім цього, для дослідження центрів активізації транскордонного співробітництва можна використати також кореляційний аналіз. Метод порівняння паралельних рядів є поширеним способом аналізу взаємозв'язку. Результати кореляційного аналізу можуть бути покладені в основу класифікації та групування центрів активізації транскордонного співробітництва.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, наявність зв'язків між поселеннями, у тому числі економічними центрами, призводить до виникнення систем розселення, які взаємозалежні з економічними системами, та до перетворення поселень на полюси зростання. Для активізації транскордонного співробітництва необхідним є створення відповідних інституцій і форм господарювання: спільні підприємства, вільні економічні зони, спільні фінансові інституції. Завданнями центрів активізації транскордонного співробітництва є налагодження контактів у науково-освітній сфері; розвиток співпраці в гуманітарній сфері; покращення пропускну здатності кордону й т. п. Оцінка діяльності центрів активізації транскордонного співробітництва здійснюється на основі показників, які відображають соціально-економічну ситуацію, зовнішньоекономічну діяльність та участь у транскордонних програмах і проектах. Відносні показники розкривають питому вагу центру в регіоні або співвідношення із середньорегіональним показником. Це служить основою для виділення груп центрів зі схожими тенденціями й проблемами розвитку, і результати таких досліджень можуть бути використані для розробки стратегій регіонального розвитку й транскордонного співробітництва.

Список використаної літератури

1. Доценко А. І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / А. І. Доценко. – К. : Наук. думка, 1994. – 195 с.
2. Лугова О. А. Методичні основи дослідження ефективності центрів активізації транскордонного співробітництва / О. А. Лугова // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. і молодих науковців. – Луцьк, 25–26 трав. 2011 р. / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 348 с. – С. 231–234.
3. Малые населенные места в системе расселения / ред. Е. М. Маркова. – М. – УНИИП градостроительства, 1976. – 180 с.
4. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
5. Ніколаєнко С. С. До проблеми територіального розвитку та регулювання економічних регіонів / С. С. Ніколаєнко, Л. Л. Кушнір // Регіональні перспективи. – 2001. – № 5–6. – С. 25–27.
6. Покшишевский В. В. Население и география / В. В. Покшишевский. – М. : Мысль, 1978. – 315 с.
7. Регіональна політика та механізми її реалізації / за ред. М. І. Долішнього. – К. : Наук. думка, 2003. – 504 с.
8. Экономико-географический комплекс крупного города (на примере г. Киева) / [Н. Д. Пистун, В. Н. Пересекин, Н. Я. Мижига и др.]. – Киев : Вища шк. ; Изд-во при Киев. ун-те, 1989. – 136 с.

Статтю подано до редколегії
23.11.2011 р.